

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри управління земельними ресурсами
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата економічних наук, доцента **ТИХЕНКА Руслана Вікторовича**
на дисертаційне дослідження **КРАВЧУК Тетяни Юріївни** на тему:
**«Еколого-економічні засади формування землекористування водоохоронних зон
і прибережних смуг в межах території міста Києва»**,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Проблеми деградації поверхневих водних об'єктів сьогодні є однією із найважливіших у економіко-екологічних дослідженнях не тільки в Україні, а й в багатьох зарубіжних країнах. Надмірне антропогенне навантаження на землекористування водоохоронних зон, прибережних захисних смуг та гідроекосистеми призвело до суттєвого погіршення якості поверхневих вод. Саме тому виникає необхідність не тільки у ліквідації наслідків забруднення водних об'єктів, а й у розробленні комплексних програм та проєктів щодо захисту і запобігання таких негативних явищ. Геоекологічний стан водойм і водотоків залежить здебільшого від заборони здійснення тієї чи іншої господарської діяльності не тільки на акваторіях, а й безпосередньо на тих територіях, що примикають до них. Це виражено у встановленні певних меж, у рамках яких виникають обмеження та обтяження. Саме через те особливого значення набувають принципи формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в умовах новітніх земельних відносин, а тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною та своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій дисертації, їх достовірність та новизна. Результати аналізу дисертації дозволяють констатувати, що викладені у роботі наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо аргументованими та обґрунтованими. Варто відмітити, що дисертаційне дослідження характеризується системним підходом до предмету дослідження.

Обґрунтованість наукових положень дисертації підтверджується використанням загальнонаукових, теоретичних та спеціальних методів дослідження. У роботі досить детально розкрито зміст трьох розділів відповідно до теми дисертації, сформульовано висновки до проведеного дисертаційного дослідження, яке засвідчує, що авторці вдалося досягнути мети і вирішити поставлені завдання. Результати дисертації містять наукову новизну, яка полягає у подальшому розвитку теоретичних, методичних та практичних положень, які визначають еколого-економічні та інституційні засади землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст в умовах розвитку земельних відносин. Зокрема, авторкою сформульовано поняття землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст. Удосконалено сутність землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст; методологічні основи

еколого-економічного обґрунтування формування режиму землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст. Розроблено логічно-змістовну схему методологічного процесу проектування землекористування водоохоронної зони та прибережних захисних смуг в містах, яка включає дев'ять етапів самого процесу.

Достовірність результатів підтверджується використанням офіційних статистичних даних, матеріалів Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державної служби статистики України та м. Києва, Державного кадастру України, КП «Київгенплан», наукових праць українських і зарубіжних учених, присвячених проблематиці формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст, спеціальні наукові видання, матеріали науково-практичних конференцій.

Мета дисертаційного дослідження полягає у обґрунтуванні теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування режиму землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст та оцінки ефективності відповідних заходів в умовах розвитку земельних відносин.

Структура дисертації дозволила авторці фактично повністю охопити предмет дисертаційного дослідження. Дисертація Кравчук Тетяни складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені авторкою.

У першому розділі дисертації **«Теоретико-методологічні основи формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст»** авторка обґрунтовує, що при визначенні ознак поняття землекористування водного об'єкта потрібно брати до уваги при законодавчому визначенні права власності на землю. Для цього потрібні обов'язкові ознаки: зосередження вод і покриті ними земля в межах берегової лінії. Привертає увагу запропонована логічно-смилова модель сутності водогосподарського землекористування, яка уособлює його як ефективність організації сукупності відповідних видів суспільної життєдіяльності, які здійснюються на конкретній території із залученням земельного та водно-ресурсного факторів в різних формах, у різних масштабах та з різним функціональним змістом у процес економічних, екологічних, рекреаційних та інших відносин та прав суб'єктів щодо збереження, відновлення та використання земельних і водних ресурсів. Відповідно, пропонується розширити сутність землекористування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг як об'єкту соціальних та еколого-водних відносин в контексті джерела водного біорізноманіття та джерела рекреаційних благ.

Обґрунтовано, що каталізаторами ініціювання розвитку комплексного підходу до формування і управління землекористуванням водоохоронних зон і прибережних смуг

в країнах з різним рівнем економічного розвитку були: погіршення навколишнього природного середовища; пропозиції із розвитку прибережної і морської зон; національні ініціативи; регіональні та місцеві ініціативи; ініціативи неурядових організацій; ініціативи міжнародних організацій; зовнішнє фінансування; рекомендації міжнародного Саміту тощо. Визначено, що в міру зменшення масштабу проблем формування і управління землекористуванням водоохоронних зон і прибережних смуг зменшується пріоритетність природної складової і збільшується соціальна значимість процесів, пов'язаних з даною проблемою. В межах міждисциплінарного комплексного підходу пріоритетність розв'язуваних проблем визначається можливостями рівня управління. Завданням комплексного підходу до формування і управління землекористуванням водоохоронних зон і прибережних смуг рівня територіальних громад є дії, які спрямовані на зменшення негативного впливу зміни клімату, прийняття конкретних заходів щодо підвищення безпеки населення, сталості землекористування та інше. Взаємозв'язок рівня управління із масштабом і пріоритетністю проблеми є методологічною основою для побудови вертикальної структури комплексного формування та управління землекористуванням водоохоронних зон і прибережних смуг.

У другому розділі дисертації **«Стан та оцінка розвитку землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах території міста Києва»** проаналізовано динаміку використання земельних ресурсів м. Києва з 2009–2021 рр., показано наявність тенденції щодо збільшення площі земель під забудовою. Зокрема, авторка відзначає, що збільшення відбулося на 1,4 % або із 36,5 тис. га в 2009 р., до 37,0 тис. га у 2021 р. З'ясовано, що в Генеральному плані м. Києва на період до 2020 р. інформація про водоохоронні зони відсутня. Дисертанткою встановлено, що надмірне антропогенне навантаження на землекористування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг та гідроекосистеми призвело до істотного погіршення якості поверхневих вод в м. Києві у результаті розвитку різних галузей промисловості, щільної забудови території та асфальтизації ґрунтового покриття. До головних чинників забруднення водойм м. Києва дисертанткою віднесено: порушення режиму землекористування прибережних захисних смуг; поверхневі стоки із території міського землекористування водоохоронних зон, а також стоки дощової каналізації; періодичні скиди забруднюючих речовин антропогенного характеру; зарегульованість Дніпра та малих річок м. Києва, що суттєво уповільнює процес самоочищення їх вод; стихійні сміттєзвалища на берегах озер. Також було акцентовано на інвентаризації водних об'єктів м. Києва, винесення в натуру (на місцевість) прибережних захисних смуг водних об'єктів м. Києва, посилення контролю за створенням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також за дотриманням режиму використання їх територій.

У третьому розділі дисертації **«Основні напрями розвитку міського землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг»** обґрунтовано, що процес ефективної капіталізації землекористування в межах прибережних захисних смуг та водоохоронних зон може відбуватися тільки при наявності приватних інвестицій в межах приватної власності на землю та інші природні ресурси. З'ясовано, що інформація про межі прибережних захисних смуг водних об'єктів в генеральному плані міста Київ відсутня, а землевпорядна документація розроблялася тільки на рівні схеми зовнішніх меж прибережних захисних смуг об'єктів водного фонду м. Київ в Подільському районі, межі таких смуг для річки Дніпро не були встановлені. Приведені приклади фрагментів існуючого стану використання земель прибережних захисних смуг вздовж річки Дніпро в Дніпровському районі м. Києва демонструють, що в межах прибережної захисної смуги розміщуються об'єкти забудови для культурно-оздоровчих потреб, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, об'єкти фізичної культури і спорту для розширення території гольф центру, для експлуатації та догляду за водними об'єктами, забудови комерційного використання тощо. Обґрунтовано, що системний підхід до планування землекористування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг має, насамперед, ґрунтуватися на відповідних інституціях, проте сьогодні немає в достатній мірі розробленого системного правового та інституційного підґрунтя.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Науково-практичні результати дослідження пройшли апробацію і прийняті до впровадження у діяльність підприємств та установ, зокрема: пропозиції щодо створення системи зонування землекористування за «Індексом благополуччя» та земель прибережної захисної смуги за підтипами землекористування – у Державному підприємстві «Науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» (довідка від 27.12.2022 р. № 32-0.22-464/2-22); пропозиції щодо оцінки вартості землекористування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг за методикою експертної грошової оцінки земельних ділянок, методичний підхід оцінки «Індексу екологічного благополуччя», що характеризує здатність водозабору формувати умови гідрологічного режиму землекористування – у Комунальному підприємстві по охороні, утриманню та експлуатації земель водного фонду м. Києва «Плесо» (довідка від 07.06.2022 р. № 077/221-104).

Дисертаційне дослідження може бути теоретичною основою для продовження науково-прикладних досліджень у сфері еколого-економічного розвитку водоохоронних зон і прибережних смуг та їх формування в межах територій міст. Висновки та рекомендації, що сформовані авторкою, можуть бути враховані при вдосконаленні чинного законодавства України.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні наукові положення та результати дисертації опубліковано у 16 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та/або Web of Science Core Collection, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 12 тез наукових доповідей.

Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені авторкою для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертаційному дослідженні Кравчук Тетяни на тему: «Еколого-економічні засади формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах території міста Києва» відсутні порушення академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення. У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних результатів дисертації, слід звернути увагу на деякі дискусійні положення і окремі недоліки, серед яких необхідно відмітити наступні:

1. У розділі 1, параграф 1.1 «Поняття та сутність землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст», доцільно ширше розкрити сутність землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг з акцентом на території саме міст у відповідності до назви розділу.

2. При аналізі динаміки використання земельних ресурсів м. Києва (с. 109–110 (табл. 2.1 (період 2009–2016 рр.) та табл. 2.2. (період 2017–2021 рр.) бажано показати зміни на один і той же період часу.

3. У табл. 2.9 (с. 116) при аналізі площ прибережних захисних смуг у м. Києві зазначається, що ця площа була не змінною і склала 2,056 га. В табл. 2.10 (с. 117) вказано, що авторкою експертно-картографічним методом у розрізі районів визначено загальну площу водоохоронних зон, яка склала 16010 га. Було б доцільно показати на картосхемі чи плані межі зазначених прибережних захисних смуг та водоохоронних зон.

4. Варто актуалізувати дані у рис. 2.18 (вказано станом на 2016 р.).

5. У табл. 3.4–3.13 доцільно вказати, на підставі яких рекомендацій чи нормативних документів було сформовано шкали балів оцінки відповідних факторів, які бралися для розрахунку Індексу екологічного благополуччя.

6. На с. 203 авторка зазначає, що «При зонуванні рекомендується виділяти три групи водозборів, залежно від величини їхнього Індексу екологічного благополуччя». Було б доцільно обґрунтувати такий підхід до зонування та розподілу вказаних балів.

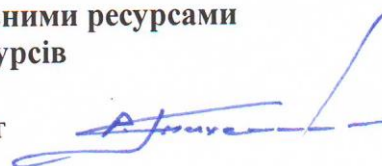
7. Проведені авторкою дослідження та їх результати значно краще сприймалися б і відображали б практичну цінність роботи, якби містили спектр ключових економічних показників та відповідні розрахунки.

Зазначені зауваження та пропозиції не знижують наукову цінність та практичне значення дисертаційного дослідження Тетяни Кравчук і не впливають на загальну позитивну її оцінку.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і науковий рівень, теоретичне й практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в роботі, достатньо повно викладені в опублікованих здобувачкою наукових публікаціях.

Дисертація на тему: «Еколого-економічні засади формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах території міста Києва» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка Кравчук Тетяна Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

**Доцент кафедри управління земельними ресурсами
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат економічних наук, доцент**

 Руслан ТИХЕНКО

